

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

Լ Ր Ա Պ Ի Ր

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՉՈՐԵՔՇԱՐԹԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ Ա Ս Յ Է

Դաւաաներ ու Պոլիս Տարեկան 50 Դրոշ

در سعادتده بجه قوسنده قاضعسكر خاندند

վեցամսեայ 30

« پوراعن » غزته سی اداره سنه

Օտար երկիրներ [6 Բուլլի] 15 Ծրանք

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ ԲԻԻՐԱԿՆԻ
Դազասէր խաճ, Պոհճէ գարու, Կ. Պոլիս

ԻՆՉՊԷՍ ՊԵՏԷ Է ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ

ՀԱՅ ՀԱՄԱՆԻՇՆԵՐՈՒ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Բժիշկ Գէորգ Աւետիքեան Տիգրան-
եանցի կտակին համաձայն երկու հազար
ոսուրլի պիտի նուիրուի այն հեղինակին
որ կը կազմէ եւ կը տպէ հայերէն հա-
մանիշներու բառարան: Այս եւ իր միւս
կտակէն, որով նոյնպէս երկու հազար
ոսուրլի կը նուիրէ արմատ բառերու բա-
ռարան մը պատրաստող հեղինակին՝ կը
հասկնամ թէ բարեյիշատակ քչկին բուն
նպատակն եղած է նպաստել պատրաս-
տութիւնն անքերի հայերէն բառարանի
մը որուն պէտքն այնչափ զգալի եղած
է: Այս երկուքը, մանաւանդ առաջինը,
այնչափ անհրաժեշտ նախաքայլեր են
հայերէն բառարանի մը կազմութեան, որ
չեմ վարանիր հաւատալու թէ կտակա-
րարն ինքնին բանասէր մ'եղած է ու
հայ մատենագրութեան զարգացման ջերմ
փափաքող:

Ամէն ոք որ կը հետեւի առօրեայ զը-
րական շարժման՝ կարդալով կամ դրե-
լով, եւ կամ թարգմանութիւն մը կ'ընէ
եւրոպական լեզուէ մը, նկատած է թէ
հայ բառերէն չատերը, մանաւանդ հա-
մանիշները, ո՛րքան խախուտ եւ անորոշ

զիրք մ'ունին: Մեր ձեռքը գտնուած հայ
բառարաններու մէջ նմանազգի իրեր
ներկայացնող բառեր առանց խտրու-
թեան իրարու տեղ կրնան դորձածուիլ:
Նորայրի եւ Նուպարեանի ֆրանսահայ
բառարաններուն մէջ է որ քիչ մը կը չա-
փաւորուի այս բառերու անխտրակամու-
թիւնը եւ կ'անձկանայ անոնց պաշտօնը:
Այս համանիշ բառերը՝ ի բնէ այս կամ
այն դադափարի աւելինքըին երանգները
բացատրելու համար յօրինուած՝ մեր լեզ-
ուի ճոխութեան ապացոյցներն ըլլալէ
զազրելով՝ մեծ մասամբ աւելորդ կազ-
մածներ դարձած են անոր (լեզուի) մէջ
և զայն գծուարացնող տարրերը: Արդա-
րեւ համանիշ բառերով ճոխ են մեր բա-
ռարանները, բայց այս բռնութիւնը կա՛մ ընդ-
հանուր գաղափարներ միայն կը բացատ-
րեն՝ հետեւաբար անգոյն բառեր են եւ
աւելորդ, կա՛մ որոշապէս ծանօթ նշա-
նակութիւն մը չունին, հետեւաբար գոր-
ծածութիւնէ ինկած են եւ մեռնելու դա-
տապարտուած, եւ կամ երբեմն այս կամ
այն հեղինակին գրչին տակ կուգան եւ
լեզուին պայծառութիւնը կը նսեմացը-
նեն իրենց տուած աղօտ գաղափարով:
Ինչպէս կը տեսնուի, հայ լեզուի ճշմա-
րիտ գանձերը կազմող այս բառերը նը-

շանակութենէ եւ կարեւորութենէ: զուրկ մնացած են եւ պիտի մնան մինչեւ որ հայ գրական եւ գաւառական լեզուի ծանօթ եւ հայերէնի ներքին հանգամանքներու հմուտ հեղինակ մը գայ վերջնականապէս զանոնք աղուցանել որոշ դադարներէն, համաձայն այդ բառերու հին եւ վաւերական առումներուն:

Ինքնին ա՛յնչափ օգտակար ձեռնարկ մը մեր լեզուի զարգացման համար, քանի որ կը վայելէ աջակցութիւնը պարգեւի մըն ալ որ արհամարհելի դումար մը չի ներկայացներ մեր գրական շրջանակին համար, արժան է որ իր ձեռնհաս հետեւողներն ունենայ: Այս առթիւ աւելորդ չենք համարիր, իբր յետին մէկ ուսումնասիրողը հայ լեզուի եւ հայ բաներու, պարզել հոս մեր տեսութիւնն եւ ըմբռնումը՝ հայ համանիշ բառերու բառարանի մը կազմութեան նկատմամբ:

Առաջին եւ կարեւորագոյն խնդիրը, այսպիսի ձեռնարկութեան մը համար, ձեռնարկուն հատութեան խնդիրն է հայ գրական բառերու եւ գաւառաբարբառներու: Մեր ամէնէն ընդարձակ հայ բառարանէ եղած հաւաքոյթ մ'անգամ շատ ճշդիմ բան մը պիտի ըլլար: Աւգերեանի Առձեռն բառգիրքը, ամէնէն ճոխ բովանդակութեամբ հայ բառարանը, հետեւելի կամ գոհացուցիչ առաջնորդ մը չէ բնաւ: Նորայրի եւ Մ. Նուպարեանի բառգիրքներն ալ որոնք հաղարաւոր նորակերտ եւ գաւառական բառերով կը ղեզուեն, տակաւին անբաւական պիտի համարուէին այսպիսի ձեռնարկի մը համար: Անհրաժեշտ է նաեւ աչքի առջեւ ունենալ վերջերս կատարուած ուսումնասիրութիւնները այլ եւ այլ գաւառաբարբառներու վրայ: Բայց այս հաւաքածոները մի միայն իբր օժանդակ կամ յուշարար կրնան ծառայել: Հեղինակին կը մնայ այս բառերուն նուիրականութիւն տալ եւ հայ բառարանի մէջ իրենց պատշաճ տեղը, ուսումնասիրելով դանոնք եւ ճշգրելով անոնց սահմանը՝ բուն զանոնք զործածող մատենադրին կամ փողովոյլն գիմելով: Դիւրին է նշմարել

թէ ո՛րչափ ծանր աշխատութիւն մը երեւան կուգայ: Առանց այս պայմաններուն, մեր առձեռն ունեցած բառարաններուն վրայէն քաղուածք մ'ընել շատ դիւրին, միանգամայն աննպատակ եւ անօգուտ գործ մը պիտի ըլլար: Հիներէն՝ յովնակ, բասեռն, գահաւորակ, կառֆ, պաղպաղունք, պազարակ, ժանու, կամ ժանուար, վազ, դեսպակ, դարգին, և նորերէն հեծելանիւ, լանդակառֆ, պիլինսֆ, հանրակառֆ, կամ գաւառաբարբառին բալլսիւր նմանազգի իրեր (փոխադրիչներ) նշանակող բառերու ամփոփումէն ոչ մի իրական շահ կրնար արտադրուիլ լեզունին համար, եթէ անոնց նշանակութիւնը որոշապէս չճշդուի բուն այն տեղէն ուր կը գործածուին կամ գործածուած են:

Որպէս զի աւելի նպատակայարմար դործ մը երեւան գայ եւ մեր պէտքերը (բառի տեսակէտով) աւելի որոշապէս ճանչցուն, կարեւոր է նաեւ, եւրոպական լեզուով հրատարակուած նոյնազգի իրերու անուններ ցուցնող բառերու համադրութիւնը ներկայացնող բառարաններու համաձայն, ջանալ ամփոփել համանիշ բառերը (Բացարձակապէս նոյն իմաստ բառերու համար չէ մեր խօսքը, ճյոռի եւ դէշ) բացարձակապէս համանիշ են, մինչդեռ մուրճ, կոան, թակ, դոմբ թէեւ սովորաբար համանիշ ճանչցուած՝ բայց իսկապէս մուրճի տարբեր տեսակներու անուններ են): Այս պարագային պիտի տեսնուի թէ բազմաթիւ եւրոպական լեզուի բառեր իրենց համանիշը չունին մեր գրական լեզուն մէջ, Հեղինակը կը պարտաւորի այն ատեն կա՛մ նոր բառեր կերտել մեր լեզուն ներքին հանգամանքներու համաձայն, կամ գաւառաբարբառները պրոպոզիւն Երկուքն ալ ծանր եւ փափուկ աշխատութիւններ: որովհետեւ ո՛չ պատահաբար իրարու միացած երկու արմատ բառերը կրնան միշտ ըլլալ հայերէն, եւ ո՛չ գաւառական ամէն բառ: Հարիւրաւոր նորակերտ բառեր ընդունուած են այսօր մեր գրական լեզուն մէջ, եւ հաղարաւորներ ալ կան

Ֆրանսերէնէ հայ-աշխարհիկ բառարան-ներու մէջ որոնք կը մեղանչեն հայերէնի քերականական եւ ուղղագրական կանոններու. չենք տարակուսիր թէ ասոնց կեանքը առժամանակեայ է. խղճամիտ քննութիւն մը, օր մը, մի առ մի պիտի վտարէ զանոնք մեր գրականութենէն եւ բառարաններէն.

Մեր այս նկատողութիւնները կարելի է երկարել, բայց այսչափն ալ ցոյց կուտայ թէ անկարելորդ աշխատութիւն մը չպիտի ըլլայ այն, եւ ոչ անօգուտ գործ: Համանիշ բառերու բառարանը պիտի ըլլայ խարխիւսը որուն վրայ վստահաբար կարելի պիտի ըլլայ կանգնեցնել հայ լեզուի բառարանը: Արժան է ուրեմն որ գրաւէ մեր բանասէրներու լուրջ ուշադրութիւնը.

Խզմիտ ԴԱԻԹ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Մեր յարգելի աշխատակցին կ'աւետենք թէ, (ներուի խմբագրական դաղտնիք մը հաղորդելուն) Ն. Ս. Օժու-թեան հրամանաւ ու բժիշկ Տիգրանեանցի կտակին համաձայն. «Բիւրակնի» աշխատակից, հայ լեզուաբան Պ. Հր. Աճառեան, տարի մ'առաջ, ձեռնարկած է փափաքուած երկու բառարաններու պատրաստութեան Պր. Հրաչի անունն այժմէն երաշխիք մըն է թէ կատարեալ աշխատութիւն մը պիտի ըլլան ապագայ բառարանները:

Խմբ.

ԽԻԱՆԻ ԳԱԻԱՌԱՅԱՐԲԱՌԸ

(Շար. Բիւրակնի 11 քիւէն)

Ճիրել = Բամել, թորել:

Ճիրուց = Ճիրելու, թորելու գործիք, աման:

Ճիտ = Պղտիկ ագաղաղ:

Ճենիք = Ճակատի փունջ (երեսասարկ-ներու):

Ճիժ = Երախայ, տղայ:

Ճժմամ { = Երախայ ունեցող մայր:

Ճժմէր {

Ճէօք = Զրոյց, հէքեաթ:

Ճաշկիթ = Ճաշի ժամանակ, կ'ըսուի ոչխարները կ'թելու ատենին:

Ճեպկել = Փեճկել, որեւէ թռչունի փետուրը քակել:

Ճղել = Բաժնիլ, զատել, ձուղերու վերածել:

Ճաղտալ = Յաւիլ, (մասնաւոր առումով):

Ճխան = Դրան նիզ:

Ճխալ = Կ'ըսուի երախայի ձայնով խընդալուն:

Ճըռճալ = Անկանոն եւ անխորժ ձայ-ներ հանել:

Ճաճանել = Շաղել:

Ճարճըրալ = Պլպլալ, ճլլլալով խօսել:

Ճըվտել = Ճեղքել, երկուքի բաժնել:

Ճլպլտուն = Փէլիլուն, սիրուն, կ'ըսուի նաեւ երախայի մը, երբ պլպլալով կը խօսի, անուշ եւ սիրուն:

Ճրճիմ { = Ժիժնուկ, խառնուկ, խառնակ:

Ճղճիմ {

Ճութ = Ծայր, ծէր:

Ճճկուր = Հաւկուր, նաեւ կարճատես:

Մ.

Մարդակ = պղտիկ գերան, գետնի վըրան ձգուած փայտեր:

Մատար = Կոյր, (մասններով շօշափող, ուր ըլլալը դանող):

Մըժ կամ Մըշ = մէդ, մառախուղ, մըշուշ:

Մըժըռել = բարկանալ, դէմքը կնճռտտել:

Մանտիք = խուրճ, բեռան երկու հակերը:

Մըլմըզալ = ձիւնէն, ցուրտէն մասնե-րուն սառտիկ պաղիլը, (մասններս կը մըլմըզան):

Մոմպատ = մեղրամոմէ բարակ մոմ, (գործուած):

Մէշուր = պատտելի խիւսէն շինուած շարան:

Մարաղ = յարդանոց, խոտանոց:

Մակարդ = կաթը մածուն չինող, դգալ թանը կամ մածունը:

Մակրդիլ = մակարդ ձգել, մածուն չի-նել:

Մաթալ = Հէքեաթ, ճէօք, պատմու-թիւն:

Մահել=Նետել, ձգել, (քար մահել, քար նետել) :

Մանել=Ուրել, թել, մանած եւայլն :

Մըզլել=Փնջոտել, բորբոսիլ :

Մըրխիկ=Մանր մըջուն :

Մըմըրել=Լուել, ձգել, թողել :

Մէզար=Գողնոց, չատրիկ :

Մաղալ = Կ'ըսուի անասուններուն նստելուն, մակաղելուն :

Մըթըռել=Տրամիլ, երեսը չըջելով նստիլ լուռ եւ անխօս :

Մանիչ=Ճախարակին այն տեղը որ բռնելով կ'ուրեն, (մանող, դարձնող) :

Մատօրեայ=Բոլորովին մերկ :

Մորքուր=Տեսակ մը բոր, քոս :

Մըլթել=Հրել, յառաջ մղել :

Մաքար=Կ'ըսուի ջրուելիք արտին, ջուրերու մանր բաժանումներուն, (բաժանաքար, ջուրը մասերու բաժնող քար) :

Յ.

Յէրդ կամ էրդ=Յարդ. այ երկբարբառը Էի ձայնաշրջուած : Խոյթի և Տարօնի ժողովուրդը միշտ այ-է' կը ձայնաշրջէ, ինչպէս, ծայրը, ծէր, հայրը, հէր, փայլը, փէլ, կայծը, կէծ, ևայլն :

Յէրդ-գող կամ էրդ-գող = Յարդ-գող կամ Ծիւր կաթին : Յարդ գողին վրայ աւանդութիւն մը կայ շինականներուն մէջ յիշատակութեան արժանի, հոս տեղը չըլլալով՝ ուրիշ առթիւ կը գրեմ : (1)

Ն.

Նշովոր=Կ'ըսուի Տօն եւ Ջատիկ օրերուն. (նշանօլ, նշանակութիւն ունեցող օր) :

Ննճուկ=Թեթեւ քուն, մրափ :

Ննճալ=Նիրհել, առժամապէս քնանալ, մրափել :

Նըմըթուկ=Կ'ըսուի ընդհանրապէս անձարակներուն, թուլ ու դանդաղ մարդոց :

Նիշնել=Նշանակել, նշան ընել :

Նշրիւլ=Նշդարով արուն առնել :

Նախշուն }

Նշխրուն } = Գոյնզգոյն :

Նաղուկ=Ձուկակի գործիք որուն վրայ կ'անցընեն մանածին կաժերը առէչք շինելու համար, (գուցէ նաղելով դարձող) :

Շար.

Մ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Տիարպէիր

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

«Բիւրակնի» աշխատակից Յովսէփ Էֆ. Թորիկեան հետեւեալ երկու հարցումներն ուղղած է մեզի, զորոնք հրատարակելով և մեր կարծիքն յաջորդ թիւին պահելով՝ կը փափաքինք ուրիշ ձեռնհաս անձերու պատասխանն ալ ստանալ՝ գոհացնելու հարցասէր պարոնն եւ ամէն անոնք որ նոյն կէտերու մասին լուսաբանուիլ կ'ուզեն :

Խմբ.

1. Մենք հայերս ածականներու ո՞ր ձեւն ընդհանուր կերպով ընդունելու ենք՝ գոնէ գրական հրապարակին վրայ. աղա, Էֆեցի, միւսիւ, պաբոն եւայլն որոնց ամէնքն ալ աստիճանաւոր կերպով կը գործածուին մեր մէջ. Պարոնէն զատ ուրիշ ածական գործածուելով է մեր մէջ, եւ նաեւ ածականներու մէջ աստիճանաւորում պէ՞տք է :

2. Մեր քաղքին անունը թուրքերէն ուղղագրութեամբ (تورک) կը գրուի թէ-և, բայց թուրք եւ քրիստոնեայ բոլոր ժողովուրդը հոս եւ ուրիշ գաւառներու մէջ Մարտուն կամ Մարդուն կ'արտասանեն : Շատ մը հայեր ալ Մարդ-աւան կ'արտասանեն ու կը գրեն՝ այդ կերպով ստուգաբանելու համար, ուստի ասիկա ճիշդ ստուգաբանելու համար ժողովրդին արտասանութիւնը հիմ բռնելու ենք թէ ոչ ուրիշ աղբիւրներու դիմելու է. հաճեցէք «Բիւրակնի» միջոցաւ պատասխանել :

Մարզուան

ՅՈՎՍԷՓ ԹՈՐԻԿԵԱՆ

[1] Կը խնդրուի, որչափ կարելի է, շուտով զըրկել այս աւանդութիւնը : ԽՄԲ.

« ՄԵՂԱՂԻՐԱՆՔԻ ԲԱԺԻՆԸ »

Եթէ հրապարակային գրուածները մընան գաղափարային սահմանի մէջ, անշուշտ որ և է պաղարին ու լաւ խոր-րոզ մարդ չեն վերաւորեր: Արեւելի մէջ իմ գրած «Մեղադրանքի բաժինը» մասնաւոր անհատի մը գէմ ուղղուած չէր: Պարագան եկաւ եւ հարկ էր խմբագիրներու յատուկ իրենց արհեստին թերի կողմերը խնամով ծածկող մէկ քօղը վեր առնել: Տիգրան Արփիարեան իմ դըրածիս բուն ոգին չհասկնալ ձեւացուցած էր. եւ եթէ այդպէս չընէր, պիտի չյաջողէր «Պատշաճ բացատրութիւն» մը տալ: Ես պարզապէս ըսել կ'ուզէի թէ մեր թերթերը մնայուն ու չնորհքով աշխատակիցներ ունենալու համար՝ վճարելու են: Քանի որ չեն վճարեր, որ եւ է գրող, լրջօրէն բան գործ պիտի չընէ իրեն՝ գրականութիւնը ընդհանրապէս՝ կամ անոր մէկ սեռը մշակել: Ամէնքս ալ օրը օրին պզտիկ ու թեթեւ նիւթերու վրայ կը գրենք, կամ բարեկամութեան, խաբրի համար, կամ մեր փառասիրութիւնը գոհացնելու եւ կամ մեր ձեռքէն եկած պզտիկ ծառայութիւն մը մատուցանելու համար գրականութեան: Յայտնի է որ այդ օրը օրին գրուածները չեն կրնար ազգի մը գրականութիւնը ճոխացնելու ծառայել: Արդ, որպէս զի ծանօթ գրողները եւ ետքէն եկողները լրջօրէն գրականութեան տան ինքզինքնին, պէտք է որ իրենց թանկագին ժամանակէն կարեւոր մաս մը զոհեն այդ աշխատութեան: Այսօր հացի խնդիրը մեր կեանքը գրաւող առաջին պայմանն է. ո՞վ կրնայ ձրիաբար իր ժամանակը զոհել եւ անօթի մնալ, Պլատոնական համակրութիւններու եւ անհիմն փառասիրութեան մը մէջտեղ: Բոլոր փորձուածները ա'լ չեն գինովար այս տեսակ արտաքին փայլերէ: Բայց քանի որ խօսքը հայ վիպագրութեան վրայ էր, քանի որ այդ տեսակէտով մեղադրուած են մեր գրողները, ես յայտնապէս կ'ուզէի ըսել թէ թերթերու վարչութիւնը կամ խմբագրութիւնը նախաձեռնութիւն ունե-

նալու էին կամ ունենալու են, իրենց հաշտոյն վէպեր ապսպրելու, կամ գրուած վէպերը վճարելով հրատարակելու: Բայց նոյն իսկ այս առաջարկն ընել, այնպէս մտածելն ալ ճաշակի խնդիր է. ահա՛ զլիսաւոր կէտը՝ որուն պատասխանելու ժամ է Արեւելի խմբագիրը:

Սակայն ի՞նչ հարկ ինծի յիշեցնել թէ խմբագիրները շատ մը ողորմելի գրութիւններ կը յապաւեն, կը ջնջեն, կը սրբագրեն եղեր. մի՞թէ ես ինքս այդպէս չեմ վարուած եւ թերեւս աւելի խիստ, առանց որ եւ է նկատումի: Բայց «պատշաճ բացատրութիւն» մը կամ աւելի ճիշդ՝ «պաշտօնական բացատրութիւն» մը միշտ կարեւոր է թերթին՝ երեւոյթները փրկելու համար: Եւ որովհետեւ որ եւ է նախակապ չունիմ եւ արհեստին գաղտնիքներուն ալ տեղեակ եմ, գիտեմ անոր մէջ թերթին անօրէններուն կամայ եւ խմբագիրներուն ալ յաճախ ակամայ խաղացած դերը, զանազան տափակ ու ողորմելի նիւթերու հրատարակութեան առթիւ. ուրեմն ի՞նչ բան կ'արգիլէր զիս ճշմարտութիւնը խօսելու: Ես կը փափաքէի սակայն որ այս թերթութիւնները որոնք եթէ մասամբ մեր բարքերուն, մեծ մասամբ ալ թերթերու նիւթական լիճակին հետեւանքն են, կ'ուզէի որ այս պակասութիւնները նկատի առնուէին պաղ արիւնով եւ զիտողութիւնը նկատուէր բոլորովին բարեկամական, ինչպէս որ է: Համակրութիւնը որ կը կապէ գրողներն իրարու, պատճառ մըն է որ անոնք իրենց թերթութիւնները չհրապարակեն, այն մըտքով թէ գրականութեան ծառայութիւն մը կը մատուցանեն այդ կերպով:

Դանք հրատարակիչներուն: Սմբատ Դաւթեան ինքզինքը վիրաւորուած կը զգայ, երեւի՝ այն ակնարկութեան համար ուր յիշուած էր ողորմելի բանաստեղծութեանց հատորներու հրատարակութիւնը: Իրաւ, մէկու մը վարած թերթին մէջ, անոր նկատմամբ գովեստի բառ մը արտասանելն անգամ, ինծի համար, տափակութիւն կը թուի, ուստի

հոս Սմբատ Դաւթեանի համար այդ տեսակէտով բան մը չեմ ըսեր, միայն թէ իմ կարծիքս, իր նկատմամբ, ասկէ առաջ յայտնած եմ «Բիւրակնի» մէջ, երբ ես էի խմբագիրը, եւ իմ բարեկամներուն ալ յայտնած եմ առանձնական թղթակցութեան մէջ, ջանալով ցրուել այն տարակոյսը զոր անոնք կրնան կազմած ըլլալ իր նկատմամբ՝ իրբեւ հրատարակիչ և կան թերութիւններ զոր ազգովին ունինք եւ որոնցմէ զերծ չեն նոյն իսկ քննադատները, եթէ աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ չեն կազմած իրենց նկարագիրը։ Բայց խնդիրը հրատարակիչներուն զուտ շահագիտական հրատարակութեանց ու ձեռնարկութեանց վերայ է։ Ի՞նչ հարկ հիմա դասաւորութիւններ ընել եւ ասոր անոր անձնասիրութիւնը վերաւորել։ Գրողները, մեր արժանապատուութեան տէր գրողները, իրենք աղէկ գիտեն, կը զգան այն դառնութիւնը որ իրենց սրտին մէջ կը ծնի իրենց մտքի դաւակներուն մահացումը տեսնելով... Եւ որմէ՞ պիտի սպասէին որ իրենց գրած մէկ վէպը կամ ինքնատիպ աշխատութիւնը հրապարակ հանէր. եթէ ոչ ամէնէն աւելի հրատարակիչներէն Ո՞վ երեւան պիտի հանէր Պալասանեանի ընտիր երկասիրութիւնը՝ ինչպէս նաեւ Գարագաշեանինը՝ եթէ Թիֆլիսի «Հրատարակչականը» չըլլար որ ամէն բանէ առաջ զոհողութեան պատրաստ է։

Սմբատ Դաւթեանը չեմ արդարացներ որ բանաստեղծութեանց մէկ երկու հատորներ հրատարակած է։ Տարակոյս չկայ որ ատի առեւտրական գործ մըն է՝ արհեստին յատուկ, բայց գաղափարին ծառայութիւն մը չէ։ Բուն ծառայութիւնը ի հարկին զոհողութեամբ՝ օգտակարը հրատարակելուն մէջ կը կայանայ։ Ես «Ժողովրդական դասերը» գրեցի և Սմբատ Դաւթեան հրատարակեց, ինչպէս Դասապետի «Դպրոցավարութիւնը»։ Կը խոստովանիմ, ասոնք նիւթապէս շահաւոր գործեր չեն, եւ նոյն իսկ, զարմանալի կերպով, վեաս մըն ալ կը թողուն իրենց ևսուէն. թէեւ գրուած ըլ-

լան մի միայն ժողովրդի սիրուն համար և որ եւ է աննշուլթիւն չունենան գրողներու գրական բուն ձգտումներուն հետ։ Հրատարակչի մը կողմէ ասի սիւրս ունենալ կ'նթագրէ, ինչպէս գրած էի Արեւելի մէջ։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ հզրակացութիւնը մեր այսքան խօսակցութեան։ Միշտ մի և նոյնը։ Նախաձեռնութիւն պէտք է թերթերու վարիչներուն, խմբագիրներուն և հրատարակիչներուն կողմէ։ Այն ատեն, գրողը իր տարրին մէջ լաւ պիտի տեղաւորուի եւ պիտի արտագրէ չնորհածով ու մնայուն գործեր։

Ռոստոփո

Գ. Ա.

Դիսողութիւն. — «Բիւրակնի» նախորդ թիւին մէջ մեր քանի մը տողերով ըսել չէինք ուզած թէ Գ. Անդրէասեան, Արեւելի մէջ գրած նոյն յօդուածով, անհամակիր ու աննպաստ գաղափար յայտնած է Դաւթեան Գործակալութեան եւ եւ մեր հրատարակութեանց նկատմամբ։ Ոչ, Բայց իրբեւ հրատարակիչ որ (ներուի ըսել) ուրիշ որ՝ եւ է հրատարակչէ կամ հեղինակէ աւելի կը զգայ թէ ինչ պատասխանատուութիւն ունի հանրութեան հանդէպ, ուղեցի քանի մը բառով ըսել թէ հարկ եւ կարելի չէր ամենը մէկ ջրով լուալ՝ կամ հրատարակչի մը, Հեղինակի մը ամէն մէկ գործերը հաւասար կերպով դատել։ — Թիֆլիզի Հրատարակչականին քով՝ հաւաքական ձեռներէցութեամբ կազմուած մարմին մը՝ կրնայ տեղ ունենալ Դաւթեան Գործակալութիւնը որ անհատական ուժով առաջ եկած հաստատութիւն մ'է որ լոկ իր սեփական միջոցներուն կըրնայ վստահիլ, և նոյն չափով միայն կըրնայ ծառայել գաղափարի համար։ Ոչ, գաղափարային (==նիւթական) յաջողութիւններ ձեռք բերել իրեն համար շատ դիւրին պիտի ըլլար, եթէ ատ ըլլար իր միակ նպատակակէտը...»

Միթէ «Հրատարակչական» ին բոլոր ձեռնարկները միօրինակ ու բացարձակ օգտակար ձեռնարկներ են, անոնց մէջ

չկա՞ն համեմատապէս անկարելիներ :

Բայց ես, կը միտթարուիմ խորհելով թէ փափաքած ու յաջողած եմ ընել ինչ որ միակ մարդու մը ուժէն կրնար ակնկալուիլ, « տրուած պայմաններով » եւ եթէ միջոցները ներէին, աւելի չափ ու աւելի օգտաշատ ձեռնարկներ պիտի հրապարակելէին Դաւթեան Գործակալութեան շնորհիւ : Ու չեմ մոռնար գոհութեամբ յիշել թէ Ազգը զիս քաջալերած է մինչեւ այսօր, իմ 28 ի չափ գէշ թէ աղէկ հրատարակութեանցս ընելով բացառիկ ընդունելութիւն մը :

Կը կրկնենք թէ չենք կարծեր որ Գ. Անդրէասեան անսլատճառ մեղ ակնարկել ուզած ըլլայ, եւ այս դիտողութիւններն ալ եթէ կ'աւելցնենք, « առանց նկատումներու » պատճառն այն է որ համարձակ անկեղծութիւնը, նոյն իսկ ինքնադատութեան մեջ, եւ համակրելի գաղափարն է որ հաճելի կ'ըլլայ ընթերցողներուն :

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ

ու

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐ

(Շար. «Բիւրակն»-ի 21 քիւէն)

70. Էլֆազի. — Հայ աշուղ մը, բնիկ կեսարացի, որուն իսկական անունն է Հաճի Պետրոս: Ծնած է 1813 թուականին: Բնանը չորս կամ քսանը հինգ տարեկան հասակին կ'ամուսնանայ եւ կը փեսայանայ այն ժամանակի հռչակաւոր և մեծ չորպանի Աման օղլու Յարութիւնի :

Հաճի Պետրոսը իր ամուսնութենէն ետքը փափաք կ'ունենայ Աշուղութեան և կը սկսի երգելու՝ զանազան առիթներով և կը հետեւի Աշուղութեան՝ միշտ յաճախելով երեւելի Աշուղի մը մօտ : Հաճի Պետրոսի այս ընթացքը Աման օղլու Յարութիւնի հաճելի չ'երեւիր, կը խրատէ, կը սաստէ, բայց չի կրնար անոր

փափաքէն ետ կեցնել, ուստի երես կը դարձնէ եւ այնուհետեւ իր տունը չ'ընդունիր իբր իր պատուոյն արատ մը համարելով իր փեսին Աշուղութիւն ընելը :

Հաճի Պետրոս այնքան կը յառաջանայ արհեստին մէջ, որ կը սկսի ինքներգութիւններ դրել Էլֆազի ծածկանուան տակ, իր երգերը կը գնահատուին ուրիշ Աշուղներու կողմանէ, որոնց մէջ մեծ անուն մը կը ստանայ, եւ ինքզինքը կուտայ բոլորովին այդ արհեստին, այնպէս որ ուր որ երեւելի Աշուղի մը անունը լսէր, անմիջապէս կ'երթար ու գտնէր՝ անոր հետ մրցման մօտեւոր համար : Իր մասին կեսարիոյ մէջ հետեւեալ հետաքրքրական մանրամասն կը պատմուի :

Օր մը լսած ըլլալով թէ Պաղտատ երեւելի Աշուղ մը յառաջ եկած է, կ'ուղէ երթալ անոր հետ ալ մրցելու : Բայց ճանապարհի որ եւ է պատրաստութիւն չունի, իսկոյն միտքը կ'իյնայ կեսարիոյ Գըշը-Գափու ըսուած չուկային մէջ նպարավաճառութիւն ընող իր մէկ մտերիմ բարեկամն, որ ամառը այգիներու ժամանակ ըլլալուն, ձի մըն ալ կը սլահէ եղեր : Կը դիմէ անոր ու կ'ըսէ. « Աքրնը պանա վեր պիր ազ, հեման Պաղտատս վարայ կիլեմէյիմ » — Բարեկամը կը հաւանի ու ձին կուտայ, ու Էլֆազին անմիջապէս կը մեկնի Պաղտատ :

Ձիուն տէրը կը սպասէ որ իրիկունը ձին պիտի դաշ, Սպասէ, օրեր կ'անցնին, բայց ո՛չ ձին կուգայ եւ ո՛չ ալ Էլֆազին կ'երեւի :

Անգին Էլֆազին կը հասնի Պաղտատ, կը գտնէ Աշուղը, կը մրցի անոր հետ, կը յաղթէ, կը յաղթուի, եւ քանի մը ամիսներ բացակայութենէ ետքը, կը վերադառնայ կեսարիա ու ձին կը յանձնէ իր նպարավաճառ բարեկամին, որ կը զարմանայ երբ կը հասկնայ թէ իր ձին ո՛չ թէ պաղլար — այլի՛, այլ՝ Պաղտատ գացած էր : Խեղճ մարդը Պաղտատը « պաղլար » հասկցած ու այդ պատճառաւ տուած էր ձին Այսպիսի մանրամասններ չափ կը պատմուին Էլֆազի մասին :

Էլֆազին միշտ երգած է թուրքերէն,

ու վախճանած է 1863 թուականին: Իր երգերէն երկու տող իբր նմոյշ կը դընենք այս տեղ:

Տիւ տէվր իտուպ սիւպհանէ շիւքրի
ճիհան զէպուրում տուր,
Քիմսէ պիլմէզ նէ զէմանտան կէլիւր
Փէլէք մէմուրում տուր
Լալլն Լալլն,
Տ. Վ. ՊԱԼԵԱՆ

Կ Ա Թ Ն Ա Ղ Բ Ի Դ Ի

Մայիս 7ի արեւածագէն շատ առաջ, գեղին նոր հարսերը, տարեց տիկինները քունին հրաժեշտ տուած են արգէն. ոգեւորութիւնը աննկարագրելի է. բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզեն աս բարի՝ միամիտ գեղջկուհիները. ասանկ լուրը օր մը, ի՞նչ կը նշանակէ աս ոգեւորութիւնը, ի՞նչ է անոր շարժառիթը. — հիմա պիտի ըսեմ. — Աս միամիտ գեղջկուհիները կը պատրաստուին տօնելու հի՛ն, չա՛տ հին օրերէն, թերեւս նաւասարդի տօներէն յիշատակ մը:

Քանի մը բոպէ վերջը, յիշուած դասը կազմ ու պատրաստ է գեղին մօտակայ կալը, ամէնքն ալ չարքաշ, ամէնքն ալ գեղական աշխատութեան մէջ ելուն, ոտքերնին բոպիկ, թեւերնին սօթտած՝ իրենց սիրական կովերը հետերնին, մէկ ձեռքերնուն մէջ ժամէն գնուած քանի մը մօմ, միւսներուն մէջ քանի մը կտոր խունկ, աղօթքը շրթներուն վրայ, խոր անխախտելի հաւատքը սքտերուն մէջ, կը սկսի յառաջանալ թափօրը՝ ճապուկ ծառուղիներու մէջէն՝ անլախ ու համարձակ. — եւ ի՞նչ կայ վախնալու. — նոյն իսկ գիշերուան այդ մութին մէջ, քանի որ Ս. Թորոս եւ Ս. Սարգիս, գեղին պահապան Սուրբերը, սպառազէն ու ձի հեծած կը հսկեն գեղին վրայ:

* *

Դեղին հարաւը, քառորդ ժամ հեռու կը գտնուի խարխլած կամարներով քարուկիր շէնք մը, կամ հիւղակ մը կամ թեւեւ մատուռ մը: Աս շէնքին խորէն,

ժայռերու տակէն կը բղխի յստակ ու զով ջուր մը որ Կաթնաղբիւր անունը առած է:

Կաթնաղբիւրը ուխտատեղի եղած է այն տեղի կիներուն համար որոնց կաթը քաշուած է: Տարուան ամէն եղանակին, անպակաս այցելուներ կ'երթան հոն, միատեղ տանելով մատաղ աքաղաղ մը զոր Կաթնաղբիւրէն առաջին անգամ իրենց ջուր մատուցակողին կը նուիրեն: Այսպէս, գիեցիկ մայրեր, երբ կը հասնին հոն, անյագաբար կը խմեն Կաթնաղբիւրի ականակիտ ջրէն ու ետքը իրենց ծիծը կը լուան:

Մայիս 7ն Կաթնաղբիւրի տօնն է ուր կ'երթային ուրեմն մեր գեղին կիները, առտուն կանուխեկ իրենց ուխտերը ընելու, խունկը ծխելու, մօմը վառելու եւ յետոյ իրենց ու միատեղ տարած կովերու եւ գոմէշներու ծիծերը լուալու, որպէս զի առատ կաթ տան:

Մինչեւ այն ատեն, կը հասնի գեղին հովիւը որ ժողվելով կովերն ու գոմէշները՝ արօտավայր կ'առաջնորդէ եւ տանտիկիները կը դիտեն « զվազելն եզանց եւ զվարգելն եղջերուաց »: Ետքը ամէն ոք կը սկսի ճաշել եւ զբօսնուլ « մեք փող եւ թմբուկ հարկանէաք »:

Կեսարիա

Վ. Ս. ՔԻՒՐՔԱԿԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՆԻՒԹԵՐ

Նիկոմիդիոյ Հայաբնակ տեղերու

« Բիւրակնի » պատուարժան խմբագրութիւնը քանի մը տող մրոտելու թոյլտուութիւնը կը շնորհէ ինծի՝ գաւառիս ինչ ինչ ազգագրական նիւթերու հաւաքման: Կարելի եղածին չափ հաւաքած եմ կարեւոր նիւթեր, որոշ ծրագրի մը համաձայն:

Նիկոմիդիոյ, գաւառը ինչպէս դիտենք, հայաշատ ամէնէն մեծ վիճակն է, արդ, յայտնի է թէ, չըսենք ամէնէն հարուստ, այլ հարուստներէն կրնայ սեպուիլ այն

տեսակէտով : Հաւաքած նիւթերս են սա հետեւեալները .

1. Հեփեսթներ . — Գլխաւորապէս հէք-
եաթներն են որ աւելի հետաքրքրելի
են : Կէյվէի ու Ատաբազարի շրջակայ
ժողովրդին մէջ աւելի առատ են , ինչ-
պէս նաեւ Նիկոմիդիոյ զիմացը երրեակ
գիւղերն ու Պարտիզակ :

2. — Ժող . Բանահիւսութիւններ . —
Հարսանեկանց երգեր , ողբերգներ , սի-
րերգներ , առակներ ու առածներ , ա-
ղօթքներ , Նաեւ ժողովրդական , գրական
երգերը որոնց հեղինակները հին կամ
անծանօթ են : Առաջինները այնքան
սրտառուչ եւ այնքան բնական են որ
մարդս համակ կը յուզեն արուեստագէտ
բանաստեղծի սիրուն գրութեան պէս : Այս
կարգէն են Արալանպէկի պարզուկ ողբ-
երգներն ու Պարտիզակի հիանալի հար-
սանեկան երգերը :

3. — Հնագիտական . — Նիկիոյ գա-
ւառակն արդարեւ մատնանիչելի է հնա-
գիտական տեսակէտով , բայց աղգազրօ-
րէն հետաքրքրալարժ է : Հին գեղերու
մէջ կը գտնուին տապանաքարեր որոնք
իրենց սիրունութեամբ կրնան թանկա-
գին հնութիւններ համարուիլ : Մանրա-
ման հաւաքած ենք այս նիւթերը :

4. — Գաւառական բառեր . — Ա-
սոնք այնչափ ճոխ չեն . թէպէտ Անա-
տօլուի ներքին գաւառները յաճախ կը
գերազանցեն . բայց սակայն լեզուաբա-
նօրէն առաւելութիւն ունեցող գեղեր
պակաս չեն : Նշանակելի են Իզմիտէ 4-5
ժամ հեռի , Պարտիզակի հարաւային ա-
րեւելեան կողմը , Մանուշակ և Զաքար
կամ Գաղան-Տէրէ ըսուած գեղերը եւ
Խէօնդէկ , որոնց բնակիչները Տրապի-
զոնի կողմերէն գաղթած են : Կը նշմար-
ուին ասոնց մէջ սիրուն , ճոխ գաւառա-
կան բառեր . ժողովուրդը երբեմն կը գոր-
ծածէ երկրագործական գործիքի մը կամ
բոյսի մը որոշ , յատկանշող բառեր :

5. — Բարբեր . — Մանուկի մի ծնընդ-
եան ժամանակ թիւնց ջոյցեր կ'ըլլան ,
նոյնպէս հարսնիքի հանդէսներու ու մահ-
ուան դէպքերու պտեն : Այս դիտին մէջ

դասաւորած ենք նոյնպէս բոլոր նախա-
պաշարումները , եւայլն :

Մասնաւոր ժողովուրդներու , գեղե-
րու ծագման մասին տեղեկութիւններ ալ
հաւաքած , պրպտած ենք :

Նիկոմիդիա

ԹԱԳՈՒՀԻ ՈՒ ԳԱՊԱՍԱԳԱԼԵԱՆ

ԿԱՐՆՈՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐ

1828 ԷՆ Ի ՎԵՐ

Ութսուն տարիէ ի վեր , քաղքիս
վիճակաւոր Առաջնորդներու ցանկը
հետեւեալն է որոնք յաջորդաբար
առաջնորդական պաշտօն վարած են .
հազիւ հազ կրցանք արժանահաւատ ան-
ձերէ տեղեկանալ : Ասոնց նախորդները
ոչ ոք կը յիշէ :

1. Կարապէտ Արեւալիսկոպոս քսանը
ուրիշ տարի առաջնորդութեան պաշտօն
վարած է . 1828 թուին հայ գաղթա-
կաններու հետ ինքն ալ գնացեր է Ռու-
սաստան : Կ'ըսուի թէ գաղթականու-
թեան բռն շարժառիթն այս եպիսկո-
պոսն եղած է :

2. Բարթողիմէոս Մ . վարդապետ Կ .
Պոլսէն անմիջապէս ղրկուած է առաջ-
նորդութեան որ գաղթականութեան առ-
ջեւն առնէ բայց չէ կրցած եւ մէկ տա-
րի առաջնորդութեան պաշտօն վարած է :

3. Պետրոս Արեւալիսկոպոս բնիկ Մշոյ
Կուրավ գեղէն է եւ Կուրավցի կոչուած
է , հինգ տարի առաջնորդութեան պաշ-
տօն վարած է :

4. Յարութիւն Արեւալիսկոպոս Եղե-
նացի հինգ տարի առաջնորդութեան պաշ-
տօն վարած է : (1)

5. Պետրոս Արեւալիս . Ալբուրեան , ե-
րեք տարի առաջնորդութեան պաշտօն
վարած . այս եպիսկոպոսի ձեռքով քաղ-
քիս այժմեան եկեղեցւոյ շինութիւնը
սկսուած եւ հիմերը գետնէն երկու կան-
գուն բարձրացած են և ապա ինքը պաշ-
տօնանկ եղած է :

[1] Նարեկի տաղաչափողը : Խմբ .

6. Եփրեմ Արեպիսկ. ութը տարի առաջնորդութեան պաշտօն վարած է. այս եպիսկոպոսի ջանքով եւ աշխատութեամբ քաղաքիս հոյակապ եկեղեցւոյ շինութիւնը աւարտած ու ասոր ձեռքով օծման հանդէսը կատարուած եւ ապա առաջնորդութենէ հրաժարուած:

7. Կարապետ Ծ. վարդապետ Կեսարացի, Պատրիարքական փոխանորդութեամբ երկու տարի առաջնորդական պաշտօն վարած է:

8. Գրիգորիս Արեպիսկ. Զօրաբաբելեան Կ. Պոլսեցի, առաջնորդութեան եկած է 1847 թուին եւ երեք տարի պաշտօն վարելով՝ առաջնորդութենէ ինկած է ազգային երկպառակութեան երեսէ:

9. Մկրտիչ Ծ. վարդապետ Սարափեան Կ. Պոլսեցի 1850 թուին առաջնորդ եկած է եւ երկու տարի պաշտօն վարած է:

Գրիգորիոս Արեպիսկ. Զօրաբաբելեան կարնոյ ազգայիններու միաբան հաճութեամբ վերստին առաջնորդ կարգուած է, եւ ինը տարի առաջնորդական պաշտօն վարելով՝ 1859 յունվար 11 վախճանած է. գերեզմանը պարտէզին մէջ եկեղեցւոյ որմին տակն է:

11. Յարութիւն Արեպիսկ. Վեհապետեան՝ միաբան Ս. Երուսաղէմի, 1859 թուին առաջնորդ կարգուեցաւ եւ քսանը մէկ տարի առաջնորդութիւն ընելով 1880 թուին հրաժարեցաւ առաջնորդութենէ եւ գնաց Ս. Երուսաղէմ:

12. Մաղափա Ծ. վարդապետ Օրմանեան արդի Ս. Պատրիարք Հայրը, ընտրուեցաւ առաջնորդ 1880 թուին

* * *

ՍԼԻՎԱՆ ԳԱՒԱՌԱԿ

ՄԻՒՅԱՐՂԻՆ

Տիարպէթրի կուսակալութեան ներձեւ, 110 գեղերէ բաղկացեալ ընդարձակ եւ դաշտային գաւառակ մըն է Սըլիվան որուն հիւսիսակողմը կ'երկարին Տօրոսի բազուկները. ասոնցմէ բխած

Պաքմանի, Չալապի եւ Մազրայի վտակները, ոչ նուազ երկար ընթացքէ մը ետքը, կը խառնուին Տիգրիսի հետ՝ ոռոգելով Սլիվանի արգաւանդ դաշտն որ մեծ քանակութեամբ կ'արտադրէ բրինձ ծխախոտ, ցորեն, մորթեղէն եւն⁽¹⁾:

Նշանաւոր գեղերն են Միւֆարդին (400 բնակիչներով), Հոսնով (100 բն.), Հեյին — քուրտերէն՝ բոյն (80 բն.), Ֆեռան (80 բն.), Հաթսեր, — քուրտերէն ութ եկեղեցի (70 բն.), Հանիման (50 բն.), Թիւրպէ սփի, — Սպիտակ գերեզման (40 բն.), Տիսան (40 բն.), Սալը գան (40 բն.) եւայլն: Բնակիչները Հայ, թուրք Յոյն, երբեմն ալ Զազա:

Տեղակալը կը նստի Միւֆարդին կամ Ֆարգին որ Արաբ. բառ մ'է եւ կը նըշանակէ բաժանում. — Հնուց կը կոչուէր Նփրկերտ, Տիարպէթրէն արեւելահիւսիս, 16 ժամ հեռու, Տօրոսի մէկ ճիւղին ստորոտը, չըջապատուած կիսաւեր կրկին պարիսպներով որոնց շուրջը բոլորածեւ չըջանակ մը կը դծեն, պարտէզներ եւ ծառաստաններ որ դրսէն եղական զուարճալի դիրք մը կ'ընծայեն գիւղաքաղաքին որուն արեւելահարաւը, 20 վայրկեան հեռուն, դաշտակի վրայ, առանձին կը կանգնի 60 կանգրուն բարձրութեամբ քարաշէն քառակուսի մինարէ մը, մասամբ փլած, ասոր չորս զին կը տեսնուին հին շէնքերու մնացորդներ հողակոյտեր, որոնք թուին աւերակները 20,000 բնակիչներով պատմական Նփրկերտի որուն միջնաբերդն եղեր է հիմակու Ֆարգին, մինարէն ալ՝ հրդեհի աշտարակ՝ միանգամայն դիտարան կը կարծուի: — Հին շէնքերուն մէջ կը տեսնուին, կիսափուլ անծանօթ անուններով Հայոց եկեղեցիները, եւ Արաբական մեծագործ մզկիթ մը՝ ամէնքն ալ հետաքրքրական, Կաթոլիկներն ունին

[1] Տնտեսական տագնապներէն ազդուելով՝ հիմակ այս դաշտին գրեթէ կէսը չի ցանուիր, այս առթիւ արմտիք շատ սղած են եւ տակաւին կը սղին: Երեք տարի առաջ ցորենի մէկ չափը [մէկ լիտր 3=5օխա] որ 2 դրշ. էր, այժմ 6-6 1/2 է բարձրացեր է. համեմատապէս սղած է կորեկն, եղը եւ ամէն ինչ:

նորաշէն մատուռ մը, Հայերն ալ ունին պարզ ու անշուք եկեղեցի մը որ յիրաւի պատիւ չի բերեր տեղացի 300 տնւոր մերազնեաներուն: Ազգ. դպրոցը չինուած է հարաւային պարիսպին վրայ, բարձր զիրքով: Աչքիդ առջեւ տարածւող ընդարձակ հրապարակը որու շուրջը կիսաբոլոր մը կը կազմեն բարձրուղէյ բարտիններ, ամփիթատրոն մը կը ներկայացնէ հեշտապարզեւ, գեղեցիկ, մանաւանդ գարունը, ուր հիւսիսային եւ հարաւային զովազին հովերը զիրար համբուրելով մեղմիկ, երբեմն ալ սաստիկ ֆշալով՝ դոգգես եւողոսը կը փառաբանեն:

Յարգինի բնակիչները կը բաժնուին երկուքի. 1. Բնիկներ, որ մէկ դար առաջուան գաղութներ են և երկրադործ, անհասարակ քուրտերէն կը խօսին: 2. Նորեկներ որ 5-10-15 տարի առաջ հոս գաղթած են Տիարպէքիւրէն, Մէրտինէն, Սղերդէն, Հաղրոյէն, Հազզոյէն եւ Հայնիէն, ընդհանրապէս պարկեշտ խանութպաններ և արհեստաւորներ են: Այս վերջին հայախօս մերայիններուն իւրաքանչիւրը կը խօսի իր բնագաւառին բարբառով, անխախտ պահելով նաեւ իր հագուստի տարազն ու սովորոյթները: Միւֆարդնի մէջ և շուրջը շատ աղբիւրներ կան մշտահոս որոնք բազում ջաղացներ կը դարձնեն, նշանաւոր է, քանիւնազն (մեծ-աղբիւր) որ տարեկան կտրիկ գումար մը հասոյթ ունի ուղղակի Տէրութեան դանձուն:

Ս. Ն.

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՁՄԵՌՈՒԱՆ ՄԱՂԸ

Այս առտու գոցեց աչքերն ու մեռաւ Շաս խաղաղ անուշ մանուամբ մ'ըսպիսակ, իր վրայ գիտե՞մ մեկը չը լացաւ...
Ու պիտի քաղեն զայն մամուռին ցակ:
Այո՛, ձրմեռը մեռաւ այս առտու,
Ու դազալին մեջ պիտի գամեն զայն:

Նա կը քնանայ, իր դէմքն է քրքու, ձերմակ մօրուքն ալ փառաւոր ու լայն:
Ու ծաղիկներն են, ծիւերը գարնան:

Որ ամենուրեք հիմա կը ծաղկին.
Ձրմեռը մեռաւ, ցրնդած սեր-պապան.
Հիմա օրերն են մասաղ սարիքին:

Տեսե՛ք, Ապրիլն է որ մեզ կը ժպտի իր աւօտներուն հրդեհներով լայն,
Մեղքընա՞նք ձմեռն, ա՛լ քաղուի պիտի:
Ծաղիկներ ցանենք իր նաղին վրան:

Տեսե՛ք, փունջ մը վարդ ու բուռ մը քիթեռ.
Յուզարկաւոր են իր հեգ դազալին,
Խընձորենիներն ալ սուգն են մրսեր՝
ձերմակ ծաղիկներ առած վրանքին:

Եկե՛ք, պար բռնենք իր շուրջն ու երգենք
Լացի տեղ՝ ժպտիս ցանե՛նք իր դէմքին,
Չե՛ք, ծեր ձմեռուան մեքն ապերախս չենք,
Ծաղիկներ՝ սփռենք իր յիշատակին:

Նմանողաբար, Կ.

ԷՏՄՕՆ ՌՕՍԹԱՆԻ

ԿՄԱԽՔ ԾԱՌ ՄԸ

Յուզիչ, հրմայիչ ծաղիկներու փոլ
Որ կը սարսըռան երգով, հրճուանքով,
Գօսացած, չորցած կրմախփ ծառ մը կայ,
Կոտրած ճիւղերը իր վրէժին՝ վրկայ:

Գարունը վրան կանաչ չի ցաներ,
Եւ բոյն չեն կախեր ա՛լ հող քոչուկներ.
Խեղճ ծառը լուռ, քողուած մեկուսի,
Պատկերն է, կարծես, խաբուած մի կոյսի:

Որ երբ կը խայտայ կեանքը իրեն շուրջ
Ու կը ճիւղուին միտք երազ եւ անուշ
Ինք միտք մտայառ, աչքով սեւեռուն
Կը նայի իր հին անցած օրերուն:

Օրեր որ պիտի չի գան ա՛յ երբեք
Տալու ըստփա՞նք եւ սեր սրտին նեք,
Այլ միտք նոր վերեք՝, մինչեւ մահը գայ
Տանելու զինքը գերեզման ագան:

Յուզիչ հրմայիչ ծաղիկներու փոլ
Որ կը սարսըռան երգով, հրճուանքով
Գօսացած, չորցած կրմախփ ծառ մը կայ
Կոտրած ճիւղերը իր վրէժին վրկայ:

ԱՐՅՈՒՆՔ

Ս Ի Ր Ե Ր Պ

Արի՛ երթանք սարը սեյրան
Դու կը նմանիս չօլի նեյրան
Սեֆիլ տղէն քեզի նեյրան
Կայնի սեյր անեմ, սեյր անեմ:

Դու ման կը գաս վէրի, վէրի,
Կրակն ընկեր սրտիկս էրի,
Քու մօրն ասա՛ մէկն էլ բէրի,
Կայնի սեյր անիմ, սեյր անիմ:

Դու ման կը գաս կըտըրները
Սալլի, կը մաշի կըրընկները,
Գուլապաթին պըռընկները,
Կայնի սեյր անիմ, սեյր անիմ:

Դու կայներ ես լուացք կ'անես:
Շամամ ծծերդ բաց կ'անես,
Ինձ տեսնելուդ սուտ լաց կ'անես,
Կայնի սեյր անեմ, սեյր անեմ:

Դուն ելեր ես կերթաս ի բեր
Ոչ բէրն ընի ոչ բէրատէր,
Ինձի թողիր խեղճ ու անտէր,
Կայնի սեյր անիմ, սեյր անիմ:

Պայազիս

Հաւաքեց

Յ. ՄԱՐՈՒԽԵԱՆ

ԳԱԽԱՌՆԵՐԷՆ

Մեզրէի կրթական վիճակը, Ամերիկեան որբանոցները եւ քանի մը մանրալուրեր. — Վերջապէս համոզուած ենք թէ Գաւառացիները յառաջդիմութեան շաւղին մէջ են որուն բացարձակ ապացոյցն է այն շարժումը որ բաւական ժամանակէ ի վեր մեր մէջ կը տեսնուի: Թէ Մէլլէն եւ թէ Խարբերդ մեծ ոգեւորութեան մէջ են իրենց վարժարաններուն վիճակը բարեփոխելու համար:

Այժմ Մէլլէի Կեդր. Գոլէճը (այս է Ուսումնարանի անունը) 6 ընտրեալ ուսուցիչներէ կը կառավարուի. ասոնց մէջ են Ռ. Զարգարեան, Արշակ Տիլօեան ծանօթ հրապարակագիր, Տնօրէն դասատուն է Սիմօնեան Էֆ, նախկին Կեդր. վարժարանի ուսուցիչը, երաժիշտ դասատուն է Պ. Մկրտիչ Տ. Պետրոսեան որ այս տարի Զիլինկիրեանի եռաձայնին

վրայ կատարեց բոլոր հանդիսաւոր օրերն պատարագի արարողութիւնները:

Կը վախճամ ուսուցչական խմբին ամէն մէկ արժանիքներուն վրայ բացատրութիւն տալու, մի գուցէ միւս դաւաճներէն կանչուին... մենք բաց մընանք, ահաւասիկ Հալէպէն, Տիարպէքիրէն, Երզնկայէն և այլն ուսուցիչ կը փնտռուի ու գաւառացի...:

Կեդր. Գոլէճը այժմ ունի 300 աշակերտ. նախակրթարանը ունի 4 կարգ. գիտութիւններէն դատ, կ'աւանդուին թուրք. Ֆրանս. եւ Անգլիերէն:

10 անդամներէ բաղկացած Խնամակալութիւն մը կազմուած է. ամէնքն ալ փոյթեռանդն կ'աշխատին դրամականը ապահով վիճակի մը մէջ դնելու, Օժանդակ մասնախումբ մ'ալ կազմուած է, սա ալ իր պարտականութիւնները անթերի կը կատարէ, և իրօք շնորհակալութեան ու գովեստի արժանի է: Գոլէճը ունի իր գրավաճառատունը, եւ այս տարի շնորհիւ Պ. Մկրտիչ Երեցիոյն տեսնի գրեթէ 20 ոսկիի չափ շահ մը արտադրեց: Այս օրերս աղջկանց Ս. Սանդըխտեան վարժարանի վիճակն ալ բարձրացնելու ձգտումներ կը տեսնուին ու կը յուսանք թէ քիչ օրէն սա ալ համահասար զիրք մը պիտի ունենայ գոլէճին:

Ժողովուրդը յօժարակամ դրամ կը վճարէ վասն զի արդիւնք կը տեսնէ. պահպանուող ազգայիններն ալ անտարբեր չեն: Խնամակալութեան կողմէ զիմում եղաւ Ամերիկա գնուող ազգայնոց, գոհ ենք ըսելու թէ ամիջապէս 15 ոսկի զըրկեցին և յառաջիկային ալ խոստումներ ըրին: Միւս դաւաճներուն ախորժակը բանալու համար կը խոստանամ յառաջիկային քննութեանց արդիւնքը տեղեկագրել:

* *

Ըստ Պատրիարքական Իրահանգի, Առաջնորդարանի կողմէ զիմում եղաւ Ամերիկեան միսիոնարութեան, որպէս զի իրենց խնամատարութեան տակ գտնուող հայ մանուկներու կրօնական դաւանութիւնները Մայր Եկեղեցւոյ վարդապետ

տուժեանց համեմատ ուսուցումն : Առաջին անգամ մերժմամբ պատասխանեցին , « Աս տղաքը մենք ժողովում ենք , (փափաթէ՞ս կը ժողովեն կոր) հացերնին մենք կը կերցնենք , ուստի մեր ուզած կերպովը պիտի ուսուցանենք » : Ահա-ւասիկ եանքիներու յատուկ պատասխան մը , իր տեսակին մէջ մէկ հատիկ . բայց վերջէն մեղմացեր էին ու կը խնդրէին Բ. նամակով մը որ « Հայ քահանաներ որոշուին շաբաթը երկու անգամ կրօնի դասեր աւանդելու համար » : Այս երկու միջադէպերը Պատրիարքարան ծանուցուեցան , եւ ի պատասխանի հրահանգ տրուած էր պատշաճը անմիջական կերպով տնօրինելու : Յարդ գործադրութիւն եղած չէ , անշուշտ մօտ օրէն Առաջնորդարանը պատշաճը պիտի տնօրինէ :

* *

Փաւառիս օրուան է՛ն թաք խնդիրն է քարոզիչ վարդապետի մը ընտրութիւնը : Քաղաք . եւ կրօնական ժողովները խառն նիստ կազմելով , Առաջնորդ Ս . Հօր հըրամանաւ միահաղոյն որոշմամբ , պիտի դիմեն Պատրիարքարան՝ խնդրելու համար քարոզիչ վարդապետ մը որուն պէտքը գրեթէ օրական հացի պէս ղգալի է : Պետրոս վարդապետ շատ ծեր է , եւ գեղեր այցելելու անկարող : Խորքերդի , Մէլրէի եւ բոլոր գեղերու Թաղ . Խորհուրդները գալիք վարդապետին նիւթականը ապահոված են . կը յուսանք թէ պիտի յաջողի(1) : Վարդապետը թեմական գործերու չպիտի խառնուի , լոկ քարոզել պիտի ըլլայ իր գործը :

* *

Հէր Էյման կ'երեւի թէ վերջապէս նայմիս եղեր է 50 որբերը Խուլէի որբանոցին յանձնելու , իրաւունք ունի . ամառ է , թանն ու թուլթը ելած է . ամէն մէկ որբ ամսական 30.—35 շրշ . ով կը խնամուին եղբայրներու քով , 1 ոսկի վըճարելու ի՞նչ պէտք կայ , մանաւանդ եղբայրներն ալ կը շահուին . . խեղճն ալ աւստնցն է :

* *

[1] Վարդապետը Մր . Էյմանին պէս հայտնի չէ :

Երկու խօսք ալ սա՛ Հիւանդանոցի սիկառի թուղթերուն վրայ : Մօտ երկու տարի է որ տեղիս թէ՛ Հայ և թէ՛ Թուրք հասարակութիւնը սկսած է այս թուղթէն գործածել ու ամէն կողմէ ընդունելութիւն գտաւ : Բայց կը ցաւինք ըսել թէ ա՛լ երեսէ ձգել սկսած են . թուղթերը իւզոտ ին . մէկ սիկառ մը լմնցնելու համար տուփ մը լուցկի պէտք է սպառել : Հրէական թուղթը թէեւ թանձր՝ բայց լաւ կը վառի ու աժան ալ է : Սըւոր եթէ պատշաճ տնօրինութիւն մը ընէին , գէշ չէր ըլլար :

Մեզրե

Ս . ԵՐԷՅ

ԱՋԳԱՅԻՆ

Ամասիայէն կը գրեն մեզի . — Տարի-ու կէսէ իւլեր բնիկ Ամասիացի Առեւտրական տուն մը դպրոց մը բացած էր վաճառականական պերճանունով : Նախապէս կարելի չեղաւ ասոր զաղանի նպատակը թափանցել . բայց քիչ մը ետքը , ամէն բան պարզուեցաւ : Առեւտրական տունը , Պոլսէն մինչեւ Երզնկա 50 վաճառատուններ ունի : ասոնց հետ պայման կը դնէ որ տարեկան շահուն 90 10ը իր դպրոցին յատկացնեն , եւ Պոլիս , Մանչէսթըր , առեւտրական տուններու մէջ դպրոցի անունով հանգանակութեան կը ձեռնարկէ . այսպէս մէկ տարուան մէջ 1,000 ոսկի կը հաւաքէ դպրոցի անունով , մինչդեռ այս նպատակին կը ծախսէ միայն 140 ոսկի :

Այս տարի ալ չենք գիտեր ի՞նչ գաղտնի պայմաններով Մարզուանի Միսիոնարներուն հետ կը համաձայնի իր դպրոցը Գոլէճի նախապատրաստական ճիւղն ընել եւ անով բոլորովին բողոքական դաստիարակութիւն մը տալ : Այս առթիւ տեսչութիւնն , ուսուցչական մարմինն ու աշակերտներէն 90 30 կը ցրուին :

Փաւառական վարչութեան անդամներէն ոմանք առեւտրական յարաբերութիւններով եւ ուրիշներ ալ եւ այլնը :

րովքեան : Կը խնդակցինք մեր հայրենա-
կիցներուն այս լաւագոյն ընտրութեան
առթիւ :

— Հ. Պօղոս Վ. Գաֆթան Շաբաթ
օր Պատրիարքարան երթալով՝ դարձեալ
տեսակցութիւն մ'ունեցեր է Ս. Պատ-
րիարք Հօր հետ :

— Ռուպերթ Գոլէճի տարեկան հան-
դէսներն այս Դշ. Յունիս 2/14, Կ'սկսին
արտասանական մրցումներով, և ընթա-
ցաւարտի առիւնաբանութիւններն ու
վկայականներու բաշխումը տեղի Կ'ու-
նենան միւս Գշ. Յունիս 8/20, միջօրէէն
ետք, ժամ 3 1/2ին :

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կայսերազուն իշխան Ապտ-իւր-Րահիմ
էֆ. ի թլիփատութեան հանդէսին առթիւ
տրուած կոչունքին ներկայ դտնուելու
պատիւ ունեցան բոլոր օտար ղեսպան-
ներ, Ռուսական ու Հելլենական գործա-
կատարները, որոնք իրենց շնորհակալու-
թիւնն ու մեծարանքը մատուցանելու
համար, Ուր. օր Կայս, հիւրանոցը ե-
կած էին եւ Սէլամըզի արարողութենէն
ետք, շնորհուած Կայսերական արտո-
նութեամբ, պատիւ ունեցան խմբովին
ընդունուելու Ն. Կայսերական Վեհա-
փառութեան կողմէ, եւ ամէնքն ալ
արժանացան Կայս. մեծարանքին ու
կրկին իրենց շնորհակալութիւնն ու մե-
ծարանքը մատուցին :

— Դարձեալ Կայսերազուն իշխան Ապտ-
իւր-Րահիմ էֆ. ի թլիփատութեան հանդէ-
սին առթիւ, Ուր. Սէլամըզի արարո-
ղութենէն ետք, Կայսերական պալատը
կոչունք տրուեցաւ հոգեւոր պետերուն :

Սեղանին ներկայ էին նաեւ Հաճի Ա-
լի պէյ, Նուրի փաշա և Զիվէր պէյ :
Բլէվնայի ղեւցազին աջ կողմը բազմած
էր Յունաց Պատրիարքը, ու ձախ կող-
մը հայոցը : Հայ Աւետարանականներու
հասարակութեան Ազգապետ Յակոբ է-
ֆէնտի Պօյաճեան ու Հայ կաթողիկ հա-

սարակութեան Պատրիարքական տեղա-
պահն ալ իրենց կարգին :

Ճաշէն ետքը Վեհ. Սուլթանի շնորհ-
եալ արտօնութեամբ պատիւ ունեցան
խմբովին ներկայանալու Ն. Կ. Վեհա-
փառութեան, եւ Կայս. արեւշատու-
թեան համար բարեմաղթութիւններ ը-
նելով՝ իրենց շնորհաւորութիւններն ու
մեծարանքը մատուցին : Յունաց Ս. Պատ-
րիարքը կարգաց ուղերձ մը զոր Լո-
ղոֆէթ էֆէնտին թարգմանեց Օսմանե-
րէնի Ն. Կ. Վեհափառութիւնը իր բարձր
գոհունակութիւնը յայտնեց բարեմաղ-
թութեանց համար, նաեւ զամէնքն այս
ուրախալի առթիւ տեսնելուն համար,
և հաճեցաւ յարել թէ Ինք զիտէ որ
ամէնքն ալ իրենց պարտականութիւննե-
րը խղճի մտօք կը կատարեն եւ այս առ-
թիւ ալ կը հաճի իր կայսերական գո-
հունակութիւնը յայտնել՝ յորդորելով
զամէնքը նոյն շաւղին մէջ յարատեւե-
լու, և վերջացուց բաղձանք յայտնե-
լով այսպիսի ուրախալի առթիւ դարձ-
եալ զիրենք ընդունելու :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ֆրանսա. Օդէօյի դէպքեր. — Հան-
րապետութեան նախագահ Մ. Լուպէ,
Յունիս 6, ժամ 2 1/2ին, Էլիզէի պալա-
տէն մեկնելով հասաւ Օդէօյ ռը պիտի
կատարուէր ձիարշաւը : Ոչ ոք մտքէն
անցուց հսկողութիւն ընել խմբի մը ուր-
կէ սակայն ժամ 3, 20ին լսուեցան ա-
ռաջին աղաղակներ : « Հրաժարական,
Բանամա » աղաղակներուն կը խառնը-
ուէին խլացուցիչ սուրումներ : Յոյցերը
սկսան հետզհետէ սաստիկ հանգամանք
մ'առնել : Յուցարարները կոխկրտեցին
Կրիլիէր ոստիկանն որ բարեկարգու-
թիւնը վերահաստատելու կը ջանար :
Նախագահը հանդարտութեամբ զիտեց
այս ցաւալի տեսարանը : Իտալական
ղեսպանուհի Դորնիէլլի կոմսուհւոյն
արթնութեամբ, նախագահը փրկուեցաւ
Քրիսդիանի ցուցարարին հարուածէն :

Յուզումը մեծ էր՝ Նախագահը շրջապատողներուն մէջ, Տիկին Լուսին սոսկալի կերպով տոգոնած էր՝ Տիկ. Զիւրէնտէն շղային տագնապի մը մասնուեցաւ։ Ոստիկանապետ Դուրի անկողին ինկած է իր առած վէրքերու ծանրութեան պատճառաւ։

— Բարիդէն Յունիս 12 թիւ հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ՝ Նախարարութիւնը ամբաստանուէր եւ վերջապէս Երեսփոխանական Ժողովին աննպաստ քուէարկութեան հետեւանքով Տիւրիւիի դահլիճը հրաժարեր է։ Աւելի ճիշդ՝ կացութեան դժուրութիւնները պատճառ են այս անկման։

ՄԱՍՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆԻ

ՏԱՐԲԱԿԱՆ ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արդի հայերէնի

Հինգերորդ տպագրութիւն

44,000 ՕՐԻՆԱԿ

Երիտասարդ մը տրամադրելի ժամեր ունի Ֆրանսերէնի, Հայերէնի եւ ուրիշ դասեր տալու՝ թէ՛ մասնաւորներու եւ թէ՛ զարոյցներու մէջ։

Դիմել Ս. Դաւթեանին։

Նախակրթութեան եւ Մանկապարտէզի ճիւղերուն մէջ քաջավարժ օրիորդ մը պատրաստ է գաւառներն երթալու։

Դիմել Դաւթեան Գործակալութեան։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Մոսկուա, Ա. Մ. — Ձեր յիշած զբերքը մեր ձեռքը հասան։

Մամ.-իւլ.-Ազիզ, Պ. Ս. — Ղրկեցինք, ձեր հաշիւն է 76 զրշ. զոր կրնաք վճարել Երէցեան էֆէնտին։

Ենկիւրիւ, Դ. Ա. — Հատով գնուած զրքի վրայ զեղչ չի տրուիր։

Տ. Մասեմ, Ա. Գ. — «Ձեռագիր» էն մաս մը ղրկեցէք։

Յօգղաս, Ա. Ա. — Մենք ամբողջովին

ղրկած ենք թերթերը, ապահով եղէք, բայց եթէ կորսուած թերթեր կան, պատրաստ ենք կրկին ղրկելու։

Պրուսա, Տ. Ս. Շ. — Հրատարակելի է։ — Օտար լեզուով վէպ եւայլն չենք հրատարակեր, իսկ թարգմանութիւն՝ ընտրանք։

Ասանա, Գործակալ. — Հին եւ նոր շրջաններու հաշիւը փութացուցէք։

Արաբկեր. — Նոյնպէս։

Մեզրա. Ա. Տ. — Պատասխան՝ նամակով։

Պոլս, Կ. Պ. — Ստացանք գումարը, կարեւորը կը տնօրինուի շուտ ճամբայ հանելու համար։

Քղի, Մ. Ս. — Մնաւորը ղրկուեցաւ Կարին, Բ. Ս.ին։ Քանի որ մեր գործակալը տեղէն մեկնած է, դուք իրեն ուղղեալ նամակին համեմատ տնօրինեցէք կարեւորը։

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լեզուաբանական

Ինչպէս պէտք է պատրաստել Հայ համանիշ

Ներու բառարանը Դ. Սարգսեան

Խիանի գաւառաբարբառը Մ. Դանիէլեան

Երկու հարցումներ Յովս. Թորիկեան

Ընկերական

«Մեղադրանքի բաժինը» Գ. Անդրէասեան

Մասնագրական

Հաց աշուղներ ու Հայ երգիչներ Տ. Վ. Պալեան

Ազգագրական

Կաթնաղբիւր Վ. Ս. Քիւրճեան

Աղագրական Նիւթեր Նիկոմիդիոյ վիճակին

Թագունի Գալասագալ

Պատմական

Կարնոյ առաջնորդները 1828 էն ի վեր

Տեղագրական

Սելվան, Մուֆարդին Ս. Ն.

Գրական

Մանուկներուն համար Կարօ

Կմախք ծառ մը Արցունի

Ժողովրդ. Բանահիւսութիւն

Սիրերդ Պայազիտցոյ Մ. Մարութեան

Լուրեր

Աղգ., Ներքին, Քաղաքական

Արտօնատեր. — Հ. Ս. Խ. ԻԹԻԻԶԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ